

Samenvatting

Sinds ongeveer tien jaar wordt in Nederland de term 'high impact crimes' (HIC) gebruikt om delicten aan te duiden die een grote impact op het slachtoffer, diens directe omgeving en het veiligheidsgevoel in de maatschappij hebben. Onder de klassieke HIC-delicten worden (gewelddadige) vermogensdelicten geschaard, om precies te zijn woninginbraak, straatroof en overvallen. In de afgelopen jaren is door de overheid sterk ingezet op de bestrijding van deze HIC-problematiek middels verschillende beleidsprogramma's, de instelling van de Taskforce Overvallen en de prioritering van HIC in de veiligheidsagenda.

In dit rapport staan de achtergronden en recidive centraal van daders van woninginbraak, straatroof en overvallen die in de periode 2002 tot en met 2016 onherroepelijk zijn veroordeeld voor een dergelijk delict. De onderhavige studie maakt deel uit van een vijfjarig onderzoeksprogramma naar de recidive onder HIC-daders dat medio 2016 van start is gegaan. De huidige studie betreft een vervolg op twee eerdere recidivemetingen onder alle veroordeelde HIC-daders in Nederland in 2002-2013 en 2002-2015 en de haalbaarheidsstudie naar regionale recidivecijfers onder veroordeelde HIC-daders. De volgende onderzoeksvragen zijn beantwoord:

- 1 Wat zijn de achtergrondkenmerken van de veroordeelde HIC-daders? Hoe verhouden de achtergrondkenmerken van deze groepen zich tot die van de totale groep van veroordeelde daders?
- 2 Wat is het recidivebeeld bij de veroordeelde HIC-daders: welk percentage van de HIC-daders kwam binnen twee jaar na de HIC-strafzaak opnieuw in aanraking met justitie (recidiveprevalentie)? Hoe verhoudt de recidive van deze groepen zich tot die van de totale groep van veroordeelde daders?
- 3 Wat is de ontwikkeling van de recidive bij de veroordeelde HIC-daders door de jaren heen, rekening houdend met verschuivingen in de achtergrondkenmerken van de daders over de tijd?
- 4 Wat is de recidive onder veroordeelde HIC-daders uitgesplitst naar de rechtbank waar de zaak is afgedaan, waarbij rekening wordt gehouden met verschillen tussen de rechtbanken in de achtergrondkenmerken van de daders die er zijn berecht?

Methode

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de werkwijze van de recidivemonitor van het WODC en maakt gebruik van de gegevens uit de Onderzoeks- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie (OBJD). De OBJD is een gepseudonimiseerde versie van het Justitieel Documentatie Systeem (JDS), het wettelijke registratiesysteem van strafzaken. Het gebruik van de OBJD impliceert dat alleen de criminaliteit die onder de aandacht komt van het Openbaar Ministerie (OM) met het onderzoek in kaart wordt gebracht. Delicten en daders die niet worden opgespoord en niet aan het OM worden doorgegeven, blijven buiten beschouwing.

In de huidige studie staan drie onderzoeksgroepen centraal: woninginbrekers, straatrovers en overvallers. Het onderzoek richt zich op de jaarcohorten 2002 tot en met 2016. Per jaar is gekeken welke daders door het OM zijn vervolgd voor een woninginbraak, straatroof of overval en waarbij een dergelijk delict bewezen is verklaard. Meer specifiek gaat het om daders waarbij het HIC-delict in de strafzaak onherroepelijk is geëindigd in een schuldigverklaring door de rechter, of is afgedaan door het OM (inclusief beleidssepots, maar exclusief vrijspraak, ontslag van rechtsvervolging, technische sepots en andere technische beslissingen). Om deze groep daders aan te duiden wordt in dit rapport verder gesproken van veroordeelde daders.

Om de achtergrondkenmerken en recidivepercentages van de veroordeelde HIC-daders in het recentste cohort (2016) enig reliëf te geven, worden deze gegevens afgezet tegen de cijfers van alle in 2016 veroordeelde daders in Nederland, de zogenoemde referentiegroep. Deze referentiegroep bestaat uit alle daders van een strafbaar feit waarbij de strafzaak onherroepelijk is geëindigd in een schuldigverklaring door de rechter, of is afgedaan door het OM. Het is belangrijk om op te merken dat een directe vergelijking tussen de achtergrondkenmerken en recidive van de HIC-daders en deze referentiegroep niet mogelijk is. De cijfers van de referentiegroep zijn enkel bedoeld om de cijfers van HIC-daders in perspectief te plaatsen.

In overeenstemming met de werkwijze van de recidivemonitor van het WODC is recidive geoperationaliseerd als 'een nieuwe strafzaak'. Met een strafzaak worden zaken bedoeld die zijn geëindigd in een schuldigverklaring door de rechter of zijn afgedaan door het OM (inclusief beleidssepots, maar exclusief vrijspraak, ontslag van rechtsvervolging, technische sepots en andere technische beslissingen) én zaken die nog niet (onherroepelijk) zijn afgedaan. Meer specifiek is gekeken naar de tweejarige recidiveprevalentie: het percentage personen van de onderzoeksgroep dat binnen twee jaar een nieuw delict heeft gepleegd dat leidde tot een nieuwe strafzaak. Er is naar drie vormen van recidive gekeken: algemene recidive, HIC-recidive en speciale recidive. Algemene recidive betreft een nieuwe strafzaak naar aanleiding van het plegen van enig misdrijf. HIC-recidive heeft betrekking op een nieuwe strafzaak naar aanleiding van het plegen van een woninginbraak, straatroof of overval. De speciale recidive heeft betrekking op een nieuwe strafzaak naar aanleiding van het plegen van hetzelfde delict als in de uitgangszaak (bijvoorbeeld bij woninginbrekers gaat het om een nieuwe woninginbraak). De recidive is berekend met behulp van survivalanalyse. Hierbij is er gecorrigeerd voor de tijd die men vast zat in detentie waardoor recidive niet mogelijk was (incapacitatie).

Om te zien hoe de tweejarige recidiveprevalentie onder de HIC-daders zich heeft ontwikkeld in de laatste tien jaar (2007 tot en met 2016) zijn naast de feitelijke recidivecijfers ook gecorrigeerde recidivecijfers berekend, waarbij rekening is gehouden met verschuivingen in de achtergrondkenmerken van de daders over de tijd (zoals geslacht, leeftijd en strafrechtelijke carrière). De reden voor deze correctie is dat schommelingen in het recidiveniveau in de tijd het gevolg kunnen zijn van verschuivingen in de samenstelling van de onderzoeksgroepen over de jaren heen. Met de achtergronden van de daders kan immers ook het risicoprofiel van daders veranderen. Na correctie is het alsof de jaarcohorten dezelfde samenstelling kenden en dat heeft als voordeel dat de 'netto-ontwikkeling' van de recidive in deze populatie scherper in beeld komt. De feitelijke recidivecijfers zijn door middel van een voorspellingsmodel bijgesteld. Voor alle drie de HIC-dadergroepen is het

gelukt om een voorspellingsmodel op te stellen; voor overvallers is het echter enkel gelukt om een model te ontwikkelen voor de laatste vijf in plaats van tien jaar.

Nederland kent elf rechtbanken, die elk een eigen rechtsgebied bedienen en dus zaken behandelen die binnen hun eigen rechtsgebied vallen. Om te zien hoe het in de elf verschillende rechtsgebieden in Nederland is gesteld met de tweejarige recidiveprevalentie onder HIC-daders is voor elke rechtbank naast de feitelijke recidive ook de verwachte recidive berekend, waarbij rekening is gehouden met de achtergrondkenmerken van de daders in de betreffende rechtbank (zoals geslacht, leeftijd en strafrechtelijke carrière). Dit is van belang omdat verschillen in recidive tussen rechtbanken (net als verschillen over de tijd heen) het gevolg kunnen zijn van verschillen in de achtergrondkenmerken van de daders tussen de rechtbanken. Voor het berekenen van de verwachte recidive is gebruikgemaakt van een voorspellingsmodel. Per rechtbank zijn vervolgens de feitelijke en de verwachte recidive met elkaar vergeleken, waarbij is onderzocht of eventuele verschillen statistisch significant (p -waarde $<0,05\%$) en relevant (effectgrootte $>0,1$) zijn. Het eerste geeft aan of een verschil tussen de feitelijke en verwachte recidive per rechtbank significant is en of het dus onwaarschijnlijk is dat het verschil op toeval berust. Het tweede geeft aan hoe groot het effect is en of het dus om een relevant verschil gaat. Het zou daardoor kunnen voorkomen dat een verschil weliswaar significant is, maar dat het effect minimaal is.

Resultaten

Hieronder worden de belangrijkste bevindingen van het onderzoek beschreven. Voor de bediscussie van de resultaten wordt verwezen naar hoofdstuk 4 Conclusie en discussie van het rapport.

Aantal veroordeelden

- Voor alle drie de HIC-dadergroepen geldt dat het aantal veroordeelde daders in de periode 2002 tot en met 2016 aanzienlijk is afgenomen. Het aantal veroordeelde woninginbrekers fluctueerde over de tijd (tussen maximaal 2.759 in 2003 en minimaal 1.466 in 2016), maar is over de gehele periode bezien met 42% afgenomen. Opvallend is de forse daling vanaf 2014. Het aantal veroordeelde straatrovers laat met uitzondering van een piek in 2012 een stabiel dalende trend zien. Het aantal veroordeelde straatrovers is met 75% sterk afgenomen, van 2.100 in 2002 tot 514 in 2016. Het aantal veroordeelde overvallers fluctueerde over de tijd (tussen maximaal 896 in 2012 en minimaal 454 in 2016), maar is over de gehele periode bezien met 45% afgenomen. Met name vanaf 2012 is het aantal overvallers sterk gedaald.

Achtergrondkenmerken

- Straatrovers zijn relatief jong bij de uitgangszaak. Ten tijde van de strafzaak in 2016 is zo'n 40% van de veroordeelde straatrovers minderjarig, tegen 17% van de overvallers, 14% van de woninginbrekers en 6% van alle daders. Over de tijd heen is het aandeel minderjarige daders echter afgenomen bij straatrovers (van 51% in 2006-2007 tot 40% in 2014-2016), als ook bij woninginbrekers (van 26% in 2006-2007 tot 14% in 2014-2016). De daling in het percentage minderjarige straatrovers is toe te schrijven aan een halvering in het aandeel 12- tot 15-jarigen (van 28% in 2007 tot 14% in 2016).
- HIC-daders komen op jonge leeftijd voor het eerst in aanraking met justitie (het gaat hierbij om enig delict, niet specifiek om het eerste HIC-delict). Dit geldt in

het bijzonder voor straatrovers: 78% van de veroordeelde straatrovers in 2016 had de eerste strafzaak op minderjarige leeftijd. Maar ook bij de veroordeelde woninginbrekers en overvallers had respectievelijk 65% en 64% de eerste strafzaak terwijl ze nog minderjarig waren. Bij de totale groep veroordeelde daders ligt dit percentage op 29%. Ook had ongeveer de helft van de HIC-daders veroordeeld in 2016 (44% tot 53%) de eerste strafzaak al op 12- tot 15-jarige leeftijd, terwijl dit percentage op 17% ligt bij de totale groep daders. Over de tijd valt op dat het aandeel overvallers dat op 12- tot 15-jarige leeftijd de eerste strafzaak had is toegenomen van 30-35% in 2002-2006 tot 46% in 2015-2016.

- Uit de strafrechtelijke voorgeschiedenis blijkt dat de veroordeelde HIC-daders vaak al eerder met justitie in aanraking zijn gekomen. In 2016 heeft respectievelijk 83%, 80% en 74% van de veroordeelde woninginbrekers, overvallers en straatrovers één of meerdere eerdere strafzaken op hun naam staan. Van alle daders veroordeeld in 2016 heeft 60% eerdere strafzaken.
- Uit de strafrechtelijke voorgeschiedenis blijkt dat de veroordeelde HIC-daders zich niet beperken tot hetzelfde delict als in de HIC-strafzaak in 2016; alle drie de groepen plegen ook andere (HIC-)delicten. We zien dus betrekkelijk weinig specialisatie bij de HIC-daders. Woninginbrekers specialiseren nog het meeste: 35% heeft eerdere woninginbraakstrafzaken.
- Met name woninginbrekers hebben veel eerdere strafzaken op hun naam staan. In 2016 ligt het gemiddeld aantal eerdere strafzaken bij veroordeelde woninginbrekers op elf, terwijl dit aantal bij veroordeelde overvallers, straatrovers en alle daders op respectievelijk acht, zeven en vijf ligt. In de periode 2002 tot en met 2016 is het gemiddeld aantal eerdere strafzaken wel afgenomen bij woninginbrekers (van vijftien naar elf) en overvallers (van elf naar acht).
- Van de veroordeelde overvallers in 2016 heeft ruim een derde een woningoverval gepleegd en bijna twee derde een andere overval (zoals een overval op een winkel, tankstation of horecagelegenheid). Over de tijd heen heeft hierin wel een verschuiving plaatsgevonden. Hoewel het totale aantal overvallen is afgenomen in de onderzoeksperiode, is binnen de overvallen het aandeel woningovervallen toegenomen van 22% in 2002 tot 37% in 2016 en het aandeel andere overvallen dus juist afgenomen.
- Bij straatroof en woninginbraak zijn de strafzaken in 2016 meestal afgedaan met een korte vrijheidsstraf van maximaal zes maanden (respectievelijk 34% en 38%) of een werkstraf (respectievelijk 25% en 24%), terwijl bij overvallen de meerderheid van de strafzaken is afgedaan met een lange vrijheidsstraf van ten minste zes maanden (53%).
- De meeste HIC-strafzaken worden afgedaan in de Randstad. In de rechtbanken Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Midden-Nederland (waarin Utrecht ligt) wordt ongeveer de helft van de woninginbraak- en overvalstrafzaken en meer dan twee derde van de straatroofstrafzaken behandeld.

Recidive

- Van de veroordeelde HIC-daders in 2016 heeft 54% van de woninginbrekers, 53% van de straatrovers en 43% van de overvallers binnen twee jaar een nieuwe strafzaak voor enig delict. Bij alle veroordeelde daders is het tweejarige recidivepercentage 26%.
- Veroordeelde HIC-daders recidiveren veelal met een ander delict dan in de strafzaak in 2016. De HIC-recidive (7% tot 14%) en speciale recidive (3% tot 12%) liggen namelijk een stuk lager dan de algemene recidive (43% tot 54%). Overvallers blijken de sterkste generalisten, woninginbrekers specialiseren zich wel wat meer.

Recidiveontwikkeling over de tijd

- Gekeken naar de recidiveontwikkeling in de laatste tien jaar (2007 tot en met 2016) blijkt dat de tweejarige algemene recidive afgenomen of gelijk is gebleven bij de drie HIC-dadergroepen. Dit geldt zowel voor de feitelijke als de gecorrigeerde recidive, welke niet heel veel verschillen (maximaal 3 procentpunt verschil). De feitelijke recidive van woninginbrekers laat zien dat 57% van veroordeelde woninginbrekers in 2007 binnen twee jaar een nieuwe strafzaak heeft en dat dit percentage over de tijd heen bijna gelijk is gebleven tot 54% in cohort 2016. De gecorrigeerde recidive van woninginbrekers laat een kleine daling zien, namelijk van 59% in 2007 naar 55% in 2016. De feitelijke recidive van straatrovers laat een lichte daling zien van 53% in 2007 tot 50% in 2014, maar in de jaren daarna stijgt de recidive weer naar 53% in 2016. De gecorrigeerde recidive van straatrovers laat een vergelijkbare trend zien: een daling van 56% in 2007 tot 50% in 2014, daarna een stijging tot 54% in 2015, maar in 2016 is er toch weer sprake van een daling tot 52%. De feitelijke recidive van overvallers daalt van 50% in 2007 tot 38% in 2014, maar in 2016 is de feitelijke recidive weer opgelopen tot 43%. De gecorrigeerde recidive van overvallers (enkel beschikbaar voor de periode 2012 tot en met 2016) laat een vergelijkbare trend zien: een toename van 38-39% in 2012-2014 tot 43% in 2016.
- De trendbreuk in de recidiveontwikkeling die in de vorige recidivemeting onder HIC-daders werd waargenomen lijkt zich in deze recidivemeting enkel bij de overvallers door te zetten. De stijgende recidivetrend bij woninginbraak en straatroof wordt in 2016 niet doorgezet. Dat is bij de overvallers wel het geval. Dit is extra opvallend omdat juist bij de overvallers in eerdere jaren de grootste daling te zien was met een relatieve afname van de gecorrigeerde recidive van 28% in de periode 2004 tot en met 2013. Van 2014 tot en met 2016 is er echter sprake van een relatieve toename van de gecorrigeerde recidive van 12% bij overvallers.

Verwachte recidive per rechtbank

- Uit de resultaten betreffende de feitelijke en verwachte recidive per rechtbank blijkt dat er bij diverse rechtbanken (ofwel rechtsgebieden) significante verschillen bestaan tussen de feitelijke en verwachte recidive van woninginbrekers, straatrovers en overvallers. Als echter gekeken wordt naar de effectgrootte, welke aangeeft hoe sterk het effect is ongeacht de grootte van de onderzoeksgroep, dan blijkt slechts in twee van deze gevallen sprake van een relevant verschil. Allereerst ligt bij rechtbank Overijssel de recidive onder straatrovers lager dan verwacht mag worden op basis van de in het onderzoek meegenomen achtergrondkenmerken. De feitelijke recidive is 11,2 procentpunt lager dan de verwachte recidive van 52%. De effectgrootte is te kwalificeren als klein (0,156). Ten tweede ligt bij rechtbank Zeeland-West-Brabant de recidive onder overvallers lager dan verwacht. De feitelijke recidive is 6,9 procentpunt lager dan de verwachte recidive van 40%. De effectgrootte is wederom te kwalificeren als klein (0,110).

Beperkingen

De huidige studie kent enkele beperkingen. Een eerste beperking is dat het onderhavige onderzoek gebruikmaakt van gegevens uit het justitieel documentatiesysteem. Daarmee wordt alleen criminaliteit die onder de aandacht komt van het OM en leidt tot een strafzaak in het huidige onderzoek meegenomen, terwijl bij de HIC-delicten sprake is van betrekkelijk lage ophelderingspercentages, zeker

bij woninginbraak. Een tweede beperking is dat de berekende tweejarige recidivepercentages bij overvallers mogelijk een onderschatting betreffen. Door lange detentieperiodes kon 15% van de overvallers niet de volle twee jaar geobserveerd worden en 6% zelfs minder dan één jaar. Hoewel survivalanalyse de beoogde methode is om een betrouwbare schatting van de recidivekans te krijgen bij verschillen in observatieperioden, zorgt het grote aandeel overvallers met een kortere observatieperiode mogelijk wel voor een onderschatting van de recidive. Een derde beperking is dat zowel bij de berekening van de gecorrigeerde recidiveontwikkeling als bij de verwachte recidive per rechtbank rekening is gehouden met een beperkt aantal achtergrondkenmerken van de HIC-daders, zoals geslacht, geboorteland, leeftijd en strafrechtelijke carrière, terwijl ook andere achtergrondkenmerken, zoals verslavingsproblematiek of psychosociale problematiek, van invloed kunnen zijn op de recidive. Een vierde beperking is dat de huidige studie een beschrijvende studie is, waardoor een sluitende verklaring voor de recidiveontwikkeling over de tijd onder HIC-daders ontbreekt evenals een verklaring waarom het recidiveniveau onder HIC-daders bij bepaalde rechtbanken lager of hoger is dan verwacht. Er kunnen diverse factoren van invloed zijn op het recidiveniveau, zoals niet-geïnccludeerde daderkenmerken, criminaliteitsbestrijdings-beleid en registratie-effecten. Welke factoren ten grondslag liggen aan de gevonden resultaten vereist verder onderzoek. De huidige bevindingen hebben enkel een signalerende functie.

Tot besluit

Op basis van de huidige studie kunnen drie conclusies getrokken worden. Allereerst blijkt uit de resultaten dat HIC-daders een actieve dadergroep vormen en vaak al op een jonge leeftijd beginnen met crimineel gedrag. Twee derde tot driekwart van de HIC-daders veroordeeld in de recentste jaren (2013 tot en met 2016) was minderjarig ten tijde van hun eerste strafzaak en ongeveer de helft was slechts tussen de 12 en 15 jaar. Dit is zorgwekkend, omdat eerder onderzoek laat zien dat crimineel gedrag op jonge leeftijd een belangrijke voorspeller is voor een langdurige en ernstige criminele carrière. Bovendien laat eerder onderzoek zien dat daders die een HIC-delict plegen als hun debuut delict en daarbij minderjarig zijn de grootste kans hebben om uit te groeien tot een veelpleger. Het voorkomen van crimineel gedrag, en HIC-delicten in het bijzonder, op jonge leeftijd is dus cruciaal. Het lijkt dan ook belangrijk om vroegtijdig in te grijpen, bij voorkeur voordat het eerste HIC-delict is gepleegd. Eerder onderzoek laat zien dat met name een opeenstapeling van risicofactoren in de kindertijd (zoals agressief gedrag, middelengebruik, spijbelgedrag, gezinsproblemen) sterk voorspellend is voor de kans op ernstig crimineel gedrag later. Vroegsignalering en het aanpakken van deze risicofactoren zouden kunnen helpen bij het voorkomen van een criminele en HIC-carrière.

Ten tweede laten de resultaten zien dat de trendbreuk in de recidiveontwikkeling van HIC-daders die in de vorige recidivemeting werd waargenomen enkel doorzet bij overvallers. Van 2004 tot 2014 is de recidive onder alle drie de HIC-dadergroepen (licht) gedaald, maar in cohort 2014 en 2015 is daar voor alle drie de HIC-dadergroepen een einde aan gekomen. De huidige studie laat zien dat de stijgende recidivetrend in 2016 bij woninginbraak en straatroof niet wordt doorgezet, maar bij overvallers wel. Ook al is de oorzaak hiervan ongewis en is het onduidelijk hoe deze recidivetrend zich in de toekomst gaat ontwikkelen, het lijkt belangrijk om de aandacht voor HIC-daders, en overvallers in het bijzonder, niet af te zwakken en actief te blijven werken aan recidivevermindering bij deze daders.

Tot slot is het opvallend dat het aantal veroordeelde HIC-daders sinds 2002 enorm is afgenomen (een daling van 42% bij woninginbrekers, 45% bij overvallers en 75% bij straatrovers), terwijl de recidive bij deze groep het afgelopen decennium lang niet zo sterk is gedaald. De laatste jaren (2014 tot en met 2016) is zelfs sprake van een stabilisatie of stijging van de recidive, terwijl het aantal veroordeelde HIC-daders ook in deze jaren aanzienlijk is afgenomen. Het lijkt er dus op dat het aantal daders dat HIC-delicten pleegt aanzienlijk is teruggedrongen, maar dat er een hardnekkige groep overblijft die volhardt in het plegen van delicten. Vervolgonderzoek naar de achtergronden en problemen bij deze hardnekkige groep zou meer inzicht kunnen geven in de oorzaken van het persistente criminele gedrag en mogelijk aanknopingspunten kunnen bieden voor een effectieve aanpak.